

Mogens Storgaard Jakobsen, Regin Reinert og
Søren Risbjerg Thomsen

Afstemningen om den fælles mønt - social baggrund og holdninger

Danskernes EU-skepsis viste sig igen ved euro-afstemningen i september 2000, hvor ja-procenten kun blev 46,9. Dette rejser spørgsmålet om, hvorvidt det var de samme årsager som i 1992, der gjorde sig gældende. Et stort datamateriale fra Gallup instituttet på godt 46.000 interviews har muliggjort en demografisk analyse af udviklingen i stemmeadfærden ved de fire EU folkeafstemninger siden 1992. Endvidere har en holdningsundersøgelse, foretaget af Gallup i to bølger op til afstemningen i 2000, muliggjort en nærmere analyse af de motiver, der lå bag vælgerens stemmeadfærd. Den demografiske analyse afslører nogle udviklingstendenser i sammenhængen mellem social struktur og vælgeradfærd, som kan forklares med ændringen af EU's rolle i forbindelse med globalisering og internationalisering. Holdningsanalysen viser endvidere, at stemmeadfærden stadig skal forklares ud fra danskernes vurdering af såvel de økonomiske som de politiske konsekvenser af den europæiske integrationsproces. Disse vurderinger var dog i sig selv ikke nok til at forklare, hvorfor det blev et nej.

For anden gang inden for otte år viste danskernes EU-skepsis sig ved en folkeafstemning, da ja-procenten ved euro-afstemningen den 28. september 2000 kun blev 46,9. Spørgsmålet er imidlertid, om der lå de samme årsager bag nej'et som ved Maastricht-afstemningen i 1992. Til undersøgelse af dette spørgsmål analyseres i denne artikel et stort datamateriale på mere end 46.000 interviews, indsamlet af Gallup instituttet. Der er dels tale om interviews fra de meningsmålinger, der blev foretaget op til afstemningerne i 1992, 1993, 1998 og 2000, hvor man har oplysninger om, hvordan vælgerne vil stemme ved folkeafstemningen, og hvis der var folketingsvalg, samt en række demografiske baggrundsoplysninger.¹ Der er endvidere tale om to undersøgelser op til afstemningen i 2000, hvor man yderligere spurgte om holdningen til mulige konsekvenser af indførelsen af euroen.²

Det demografiske materiale giver mulighed for at supplere og videreføre tidligere analyser af sammenhængen mellem stemmeafgivning og social baggrund, hvor den mest omfattende blev foretaget af Goul Andersen (1998). På grund af mindre stikprøvestørrelser gav de tidligere analyser ikke mulighed for så detaljeret nedbrydning af materialet som i nærværende analyse.³ Anvendelse af logistiske analysemodeller har samtidig givet mulighed for systematisk undersøgelse af baggrundsfaktorerens indflydelse på vælgeradfærden.

Med de nævnte holdningsundersøgelser har vi analyseret, hvilke holdninger der var afgørende for stemmeadfærden, samt i hvilket omfang effekten af den sociale baggrund blev formidlet gennem holdninger ved afstemningen om den

Mogens Storgaard Jakobsen, Regin Reinert og
Søren Risbjerg Thomsen

Afstemningen om den fælles mønt - social baggrund og holdninger

Danskernes EU-skepsis viste sig igen ved euro-afstemningen i september 2000, hvor ja-procenten kun blev 46,9. Dette rejser spørgsmålet om, hvorvidt det var de samme årsager som i 1992, der gjorde sig gældende. Et stort datamateriale fra Gallup instituttet på godt 46.000 interviews har muliggjort en demografisk analyse af udviklingen i stemmeadfærden ved de fire EU folkeafstemninger siden 1992. Endvidere har en holdningsundersøgelse, foretaget af Gallup i to bølger op til afstemningen i 2000, muliggjort en nærmere analyse af de motiver, der lå bag vælgerens stemmeadfærd. Den demografiske analyse afslører nogle udviklingstendenser i sammenhængen mellem social struktur og vælgeradfærd, som kan forklares med ændringen af EU's rolle i forbindelse med globalisering og internationalisering. Holdningsanalysen viser endvidere, at stemmeadfærden stadig skal forklares ud fra danskernes vurdering af såvel de økonomiske som de politiske konsekvenser af den europæiske integrationsproces. Disse vurderinger var dog i sig selv ikke nok til at forklare, hvorfor det blev et nej.

For anden gang inden for otte år viste danskernes EU-skepsis sig ved en folkeafstemning, da ja-procenten ved euro-afstemningen den 28. september 2000 kun blev 46,9. Spørgsmålet er imidlertid, om der lå de samme årsager bag nej'et som ved Maastricht-afstemningen i 1992. Til undersøgelse af dette spørgsmål analyseres i denne artikel et stort datamateriale på mere end 46.000 interviews, indsamlet af Gallup instituttet. Der er dels tale om interviews fra de meningsmålinger, der blev foretaget op til afstemningerne i 1992, 1993, 1998 og 2000, hvor man har oplysninger om, hvordan vælgerne vil stemme ved folkeafstemningen, og hvis der var folketingsvalg, samt en række demografiske baggrundsoplysninger.¹ Der er endvidere tale om to undersøgelser op til afstemningen i 2000, hvor man yderligere spurgte om holdningen til mulige konsekvenser af indførelsen af euroen.²

Det demografiske materiale giver mulighed for at supplere og videreføre tidligere analyser af sammenhængen mellem stemmeafgivning og social baggrund, hvor den mest omfattende blev foretaget af Goul Andersen (1998). På grund af mindre stikprøvestørrelser gav de tidligere analyser ikke mulighed for så detaljeret nedbrydning af materialet som i nærværende analyse.³ Anvendelse af logistiske analysemodeller har samtidig givet mulighed for systematisk undersøgelse af baggrundsfaktorerens indflydelse på vælgeradfærden.

Med de nævnte holdningsundersøgelser har vi analyseret, hvilke holdninger der var afgørende for stemmeadfærden, samt i hvilket omfang effekten af den sociale baggrund blev formidlet gennem holdninger ved afstemningen om den

fælles mønt. Her viser logistiske analysemetoder sig ligeledes velegnede til ikke alene at analysere årsagerne til forholdet mellem ja og nej-stemme, men også til at analysere, hvor sikre vælgerne var på, hvad de ville stemme.

Selvom vi kan påpege en række årsager til, hvordan de enkelte vælgere stemte i 2000, er dette ikke det samme som at forklare det endelige afstemningsresultat. Vi vil afslutningsvis diskutere den individuelle variation i stemmeadfærden i relation til det samlede afstemningsresultat.

Teser om Europa-politiske folkeafstemninger

Allerede ved den første Europa-politiske afstemning i 1972 om Danmarks tilslutning til det Europæiske Fællesmarked var valgkampen domineret af to emner: økonomisk velfærd og suverænitet. Mens tilhængerne af medlemskab talte om de økonomiske fordele, fokuserede modstanderne på de negative konsekvenser for Danmarks politiske uafhængighed (Petersen, 1998: 5). Holdningsundersøgelser viste udbredt modstand mod tanken om Europas Forenede Stater, så den høje ja-procent på 63,3 måtte forklares med, at vælgerne, ofte med vejledning fra deres foretrukne parti, tillagde det gunstigere økonomiske aspekt større vigtighed (Petersen, 1978). Det samme kan vel siges om afstemningen i 1986 om EF-pakken, der resulterede i 56,2 pct. ja. Her var dilemmaet, at et flertal af vælgere både kunne se et tab af suverænitet ved tilslutning til pakken og et økonomisk tab ved forkastelse af pakken. Da afstemningen endvidere af mange blev opfattet som et spørgsmål om vor forbliven i EF, fik de økonomiske argumenter overtaget. Vælgernes adfærd var samtidig i stærk overensstemmelse med holdningen hos deres foretrukne parti, hvilket dog ikke gjaldt oppositionspartierne, Socialdemokratiet og de radikale, som var splittede i spørgsmålet (Borre, 1986; Worre, 1988).

Ved forklaringen af nej'et ved afstemningen om den Europæiske Union i 1992 (49,3 pct. ja) inddrager Tonsgaard en teori om folkeafstemninger, som blandt andet siger, at jo mere komplekst et afstemningstema er, desto stærkere er behovet for stemmevejledning, for eksempel fra ens foretrukne parti (Siune et al., 1992: 78-96). Da afstemningstemaet var komplekst, skulle man vel så forvente et massivt ja, da det kun var venstrefløjspartierne, der var entydige modstandere. Tonsgaards forklaring på nej'et er imidlertid, at partierne denne gang lagde mere vægt på politik end på økonomi, og dermed selv var med til at betone det upopulære politiske aspekt. Under alle omstændigheder var der i 1992 flere, der prioriterede den politiske handlefrihed end de økonomiske fordele (Siune et al., 1992: 89). Man kan vel også hævde, at det politiske aspekt, sagligt set, havde større betydning i 1992 end i 1972 og 1986.

Med erfaringerne fra de tre første afstemninger om Danmarks europæiske tilknytning, blev betydningen af henholdsvis det økonomiske og det politiske aspekt af integrationsprocessen almindeligt anerkendt, også i den politiske debat. Den kan forenklet formuleres som en *balancehypotese*: jo mere vægt der lægges på økonomiske konsekvenser ved en afstemning i forhold til politiske konsekvenser, desto større chance for et ja. Til gengæld fortonede sig en *vejledningshypotese* om, at vælgerne i de komplekse europæiske spørgsmål fulgte vejledningen fra

deres foretrukne parti. Anstødsstenen var især de mange socialdemokratiske vælgere, som fortsatte med at stemme nej, selvom partiets ledelse bakkede op omkring et ja. I stedet var den individuelle stillingtagen snarere et spørgsmål om, hvor på højre-venstre skalaen man placerede sig. Jo længere til venstre, jo mere skeptisk i forhold til den europæiske integrationsproces og jo større sandsynlighed for at stemme nej (hvis man så bort fra Fremskridtspartiets vælgere).

Folkeafstemningerne i 1993 og i 1998 lader sig nok fortolke ud fra balancehypotesen. Afstemningen i 1993 om Edinburgh-aftalen med de fire forbehold, var således et forsøg på at gøre de politiske aspekter af unionstraktaten mindre skræmmende, således at det økonomiske aspekter kunne få relativt større vægt (Siune et al., 1994: 157), hvilket også resulterede i 56,7 pct. ja. På samme måde lykkedes det, blandt andet ved dansk indflydelse, at gøre Amsterdam-traktaten mere spiselig for venstresiden med planerne om udvidelsen mod øst og ved tiltag angående åbenhed, arbejdsløshed, miljø, forbrugerbeskyttelse, mv. (Petersen, 1998). I øvrigt fastholdt Danmark de fire forbehold, og 1998-afstemningen resulterede i 55,1 pct. ja.

Den simple forklaring af stemmeadfærd ved de Europa-politiske afstemninger i Danmark ud fra dilemmaet mellem økonomiske fordele og tab af suverænitæt er dog vanskelig at fastholde, når man ser på den individuelle vælgeradfærd. I en omfattende analyse af udviklingen af stemmemønstre fra 1972 til 1998 hæftede Goul Andersen (1998) sig ved, at den tilsyneladende stabilitet fra 1992/1993 til 1998 dækkede over nogle betydelige ændringer i sammenhængen mellem social baggrund og afstemningsadfærd samt i sammenhængen mellem ideologi og stemmeadfærd.

Den overordnede forståelsesramme for disse ændringer i 1990'erne er en *globaliseringstese* om, at EU, set i et dansk perspektiv, har udviklet sig fra at være et projekt for de økonomisk veletablerede til også at være et projekt for regulering af problemerne ved den stigende globalisering og internationalisering, som det blandt andet kom til udtryk i Amsterdam-traktaten. EU's traditionelle rolle kan således forklare, hvorfor det i Danmark tidligere især var de ældre og veletablerede samt de ideologisk højreorienterede, som var mest positive over for udviklingen i det europæiske samarbejde. Endvidere kunne snævre økonomiske interesser forklare, hvorfor det på den ene side især var landbruget og eksportindustrien, som var EU-positive, mens det på den anden side var den offentlige sektors ansatte og klientel, der var EU-negative. Heraf kunne også udledes, hvorfor EU-sympatien var større i mindre urbaniserede regioner og større blandt mænd end blandt kvinder.

Med ændringen af EU's rolle i en globaliseret verden kan man forvente ændringer i de nævnte sammenhænge. Eksempelvis kunne man forvente, at de yngre i løbet af 1990'erne, på grund af deres forøgede internationale orientering, i stigende grad ville stemme ja. Denne forventning fremsatte Goul Andersen (1998: 11), men den viste sig dog ikke i de data, han havde til rådighed. Tilsvarende kunne man også forvente mindre kønsforskelle, men heller ikke dette viste sig at være tilfældet. Goul Andersen kunne dog spore en tendens til aftagende kønsforskelle i de yngre generationer (1998: 13).

Lidt mere held havde Goul Andersen ved afprøvningen af en *polariseringshypotese* om en stigende forskel mellem ressourcesvage og ressourcestærke i synet på EU. Tankegangen bag denne hypotese er, at de stigende udfordringer fra globaliseringen og internationaliseringen skaber vindere og tabere. Ganske vist taber taberne i en tid præget af økonomisk højkonjunktur ikke nødvendigvis i absolut, materiel forstand, men i relativ henseende taber visse befolkningsgrupper status og position i det samfundsmæssige hierarki. I en globaliseret verden, hvor symbolanalytisk kompetence betyder mere end praktiske færdigheder, betyder dette, at personer uden sådanne kompetencer må tage til takke med sekundære jobs, lavere lønninger og mindre status. I det omfang, udviklingen i EU opfattes som et led i globaliseringen, må det antages, at modstanden mod EU er stigende i de befolkningsgrupper, som marginaliseres af globaliseringen. Hvis dette er tilfældet, må lavtuddannede befolkningsgrupper, hvoraf hovedparten er beskæftiget i manuelle, ikke-vidensintensive jobs, blive mere EU-negative end hidtil, sammenlignet med højtuddannede. Dertil kommer, at det må forventes, at følelsen af afmagt i forhold til at påvirke de politiske beslutninger, der vedrører en selv, ligeledes er nært forbundet med modstand mod EU.

Goul Andersen fandt visse tegn på en stigende polarisering i form af større kontrast imellem de højtuddannedes og de lavtuddannedes ja-procenter fra 1993 til 1998. 1993 så imidlertid ud til at være en undtagelse, da uddannelseskontrasterne også tidligere var betydelige. Et spørgsmål om generel holdning til EU udviste dog den forventede stigende polarisering. Det var endvidere et metodisk problem i 1998, at uddannelseseffekten var delvis skjult af en positiv sammenhæng mellem alder og ja-procent i kombination med en negativ sammenhæng mellem alder og uddannelse. Blandt de unge var der imidlertid en stærk positiv sammenhæng mellem uddannelse og ja-procent, hvilket kunne udlægges som et tegn på en langsigtet ændring i form af stigende polarisering (Goul Andersen, 1998: 16). Et lignende polariserings-mønster som for uddannelse fandtes for stilling, især for forholdet mellem arbejdere og funktionærers ja-procenter. Men igen var det usikkert, om dette skyldtes en langsigtet tendens eller det forhold, at 1993 var afvigende. Hvad angår betydningen af de regionale skel, var det i overensstemmelse med landbrugets faldende betydning for landdistrikterne, at langtids-tendensen var en udjævning af de regionale kontraster, altså det modsatte af en polarisering mellem land og by.

Goul Andersens analyser af sammenhængen mellem ideologi og EU-holdning viser, at den tidligere ret entydige positive sammenhæng mellem gammelpolitisk højreorienteret og positiv holdning til EU havde ændret sig markant i løbet af 1990'erne. Specielt var der sket en kraftig stigning i EU-sympatien inden for den gruppe, som både var gammelpolitisk venstreorienteret (målt ved positiv holdning til økonomisk lighed) og nypolitisk venstreorienteret (målt ved tolerance over for indvandring) (Goul Andersen, 1998: 49). Dette betød relativ styrkelse af EU-sympatien hos et nypolitisk venstreorienteret midterparti som de radikale og relativ svækkelse hos de gamle borgerlige partier, Venstre og de konservative, som tidligere havde været betingelsesløse ja-sigere. EU-modstanden var samtidig fastholdt både på den globaliseringsfjendtlige nye højrefløj og den traditionelt

Europaskeptiske gamle venstrefløj. Det var i overensstemmelse med disse tendenser, at man blandt de unge kunne begynde at se en omvendt U-formet sammenhæng mellem ja-stemme og partiernes venstre-højre placering.

Med det omtalte Gallup-materiale vil vi i det følgende både undersøge, om de nævnte udviklingstendenser fra 1990'erne genfindes, samt om de forventede tendenser ud fra den overordnede globaliseringstese kan videreføres til også at omfatte euro-afstemningen i september 2000.

Demografisk analyse

Vi vil i første omgang se på effekten af de fem baggrundsfaktorer alder, køn, uddannelse, stilling og region på valget mellem ja og nej ved de fire folkeafstemninger fra 1992 til 2000.

Undersøgelsen gennemføres på den måde, at vi for hver enkelt afstemning undersøger den samtidige effekt af de fem baggrundsfaktorer på stemmeadfærden. Dette gøres ved *loglineær analyse* – en statistisk metode til at undersøge den samtidige afhængighed mellem flere variable på kategorisk nominal-skala niveau (jf. Agresti, 1990: 130-164). Det er i den forbindelse muligt at undersøge, om der er vekselvirkninger mellem baggrundsfaktorerne i deres virkning på stemmeadfærden.⁴ Da det store antal observationer næsten uundgåeligt vil gøre selv små forskelle statistisk signifikante, er de statistiske tests suppleret med en substantiel vurdering af, hvor stærk sammenhængen er. De væsentligste sammenhænge fremgår i øvrigt af bilagstabellen, som der ofte vil blive refereret til.

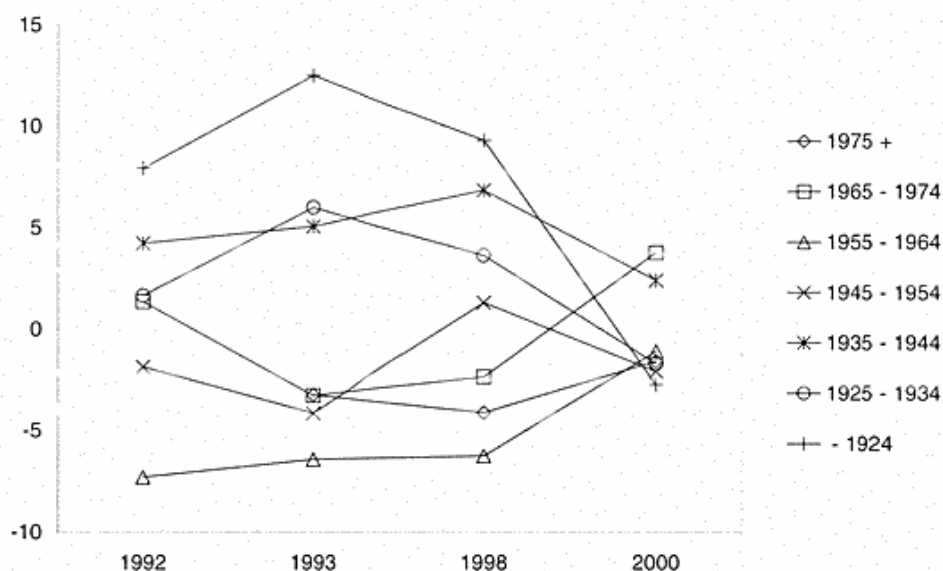
Det er kun på grund af materialets størrelse, at det er muligt at undersøge den samtidige effekt af så mange baggrundsvARIABLE på én gang. Man kan da også diskutere, om det altid er lige hensigtsmæssigt. For eksempel vil den stærke sammenhæng mellem uddannelse og stilling ofte gøre fortolkningen af en sammenhæng kompliceret, hvis begge baggrundsvARIABLE inkluderes i den samme analyse, og vi har da også i de fleste analyser undgået at inkludere både uddannelse og stilling på samme tid. Man kunne også hævde, at den stærke sammenhæng mellem alder og uddannelse vanskeliggør fortolkningen af alderseffekten, men vi har set et særligt formål i at inkludere både alder og uddannelse, da det svarer til at undersøge de forskelle mellem de forskellige generationer, som ikke blot kan skyldes det forskellige uddannelsesniveau mellem generationer. Vi undersøger altså effekten af alder, *som om* uddannelsesniveauet var det samme i alle aldersklasser.

Generations- og regionseffekterne forgår, mens kønsforskellene består

Som tidligere nævnt har sympatien for EU traditionelt været størst i de ældste aldersgrupper, og Goul Andersen (1998) kunne ikke påvise, at de unges formodede mere internationale orientering havde ændret på dette. Interessant nok viser vore data fra 2000, at der tilsyneladende er kommet gang i denne udvikling. Figur 1 viser den direkte sammenhæng mellem ja-stemme og de enkelte fødsels-generationer opdelt i tiårs-intervaller ved hver afstemning. Den samlede ja-procent ved hver afstemning er dog fratrasket de enkelte generationers ja-procent.

På den måde renses figuren for de niveaumæssige forskydninger i samlet procent ja mellem afstemningerne, og udviklingen i forskellene mellem generationerne træder tydeligere frem.

Figur 1. Forskelle i ja-procent mellem de enkelte generationer og det samlede resultat

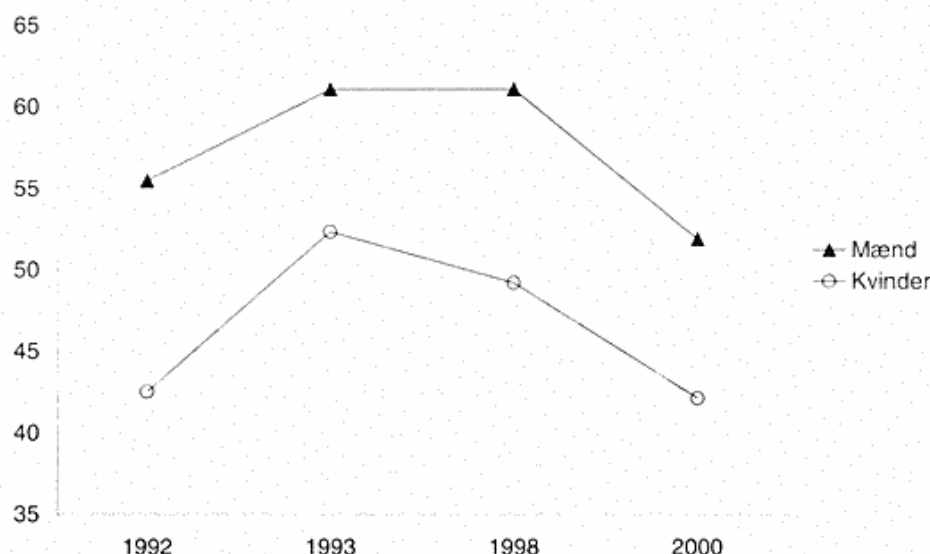

Figur 1 viser klart, at den ældste generation, født før 1924, relativt set er blevet markant mere EU-negativ siden 1993; og i 2000 var det i denne aldersgruppe, at euro-modstanden var størst. For de øvrige generationer kan der også spores en svag tendens til udjævning mellem generationerne fra 1993 til 1998, og frem til 2000 var forskellen mellem generationerne næsten helt forsvundet. Særlig bemærkelsesværdigt er det, at den tidligere så EU-kritiske velfærdsgeneration, som blev født i perioden 1945-64, ikke længere adskiller sig markant fra de øvrige generationer. Den loglineære analyse viser endvidere, at hvis de øvrige baggrundsfaktorer holdes konstante, er der ikke nogen signifikant forskel mellem generationerne i 2000.

Hvorvidt denne udvikling skal tages til indtægt for globaliseringsteser kan naturligvis diskuteres, men det er under alle omstændigheder et markant fund, at den positive sammenhæng mellem alder og ja-stemme for første gang siden 1972 ikke mere er til stede. Går vi lidt i detaljer, viser den loglineære analyse, at der var vekselvirkning mellem alder og uddannelse både i 1992 og 1993. En nærmere inspektion af bilagstabellen viser ikke overraskende, at denne vekselvirkning er udtryk for, at det især var blandt de højtuddannede, at velfærdsgenerationen skilte sig ud som mindre EU-positiv end de øvrige generationer. En mulig reminiscens fra studenteroprøret, som ikke siden har været skelnelig.

Mens forskellen mellem generationerne er blevet mindre, viser figur 2, at forskellen mellem mænd og kvinder stort set er uforandret fra 1992 til 2000.

Figur 2. Mænd og kvinders ja-procent 1992-2000

Den loglineære analyse viser, at der ved afstemningerne i 1998 og 2000 ikke er nogen vekselvirkninger mellem køn og de øvrige baggrundsfaktorer, hvad angår effekten på stemmeadfærden. Dette betyder, at forholdet mellem mænd og kvinders tilbøjelighed til at stemme ja stort set er det samme, uanset på hvilket uddannelsesniveau og i hvilken aldersgruppe man befinder sig. Til gengæld kunne analysen påpege samspil mellem køn og uddannelse i 1992 og 1993. Ganske vist var mændene, som det fremgår af bilagstabellen, i alle tilfælde mere EU-positive end kvinderne, men før 1998 var det i særlig grad blandt de højtuddannede, at mændene var mere EU-positive end kvinderne.

Fra forskellige sider er det ofte blevet fremført, at en stor del af forskellen mellem mænd og kvinder er betinget af, at der er flere kvinder end mænd i den offentlige sektor. Set i dette perspektiv er kvindernes større EU-modstand således et udtryk for, at ansatte i den offentlige sektor har et større incitament til at stemme nej til yderligere integration, fordi EU opfattes som en trussel mod velfærdsstaten og dermed de offentligt ansattes job (jf. Siune et al., 1992: 66ff.; se også Borre og Goul Andersen, 1997: 295-297). Desværre kan vi ikke undersøge effekten af offentlig vs. privat ansættelse, da svarpersonerne ikke blev spurgt om, hvilken sektor de var ansat i.

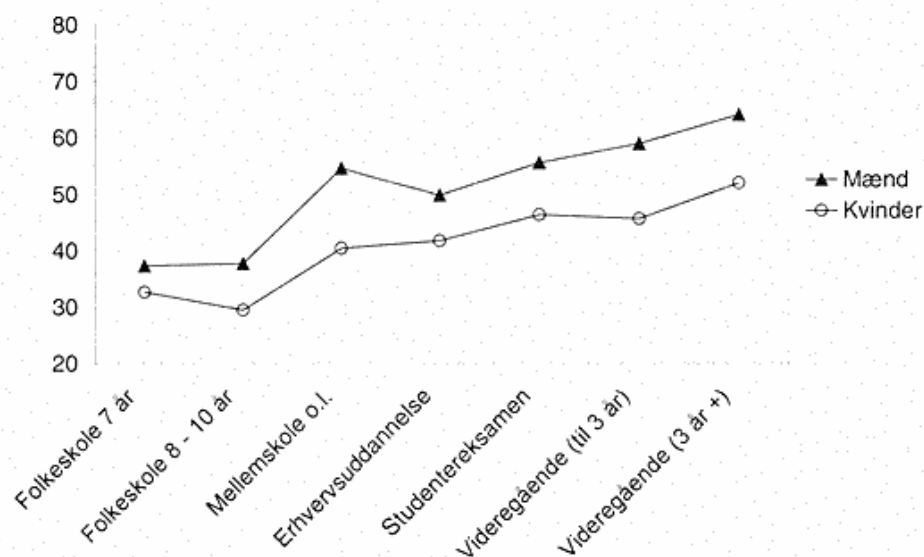
Bopælsregion påvirker tilsyneladende heller ikke mere stemmeadfærden, formentlig fordi EU ikke længere er et spørgsmål om at udnytte fordelagtige landbrugsordninger. Mens graden af urbanisering tidligere havde stor betydning for stemmeafgivelsen, er geografisk region ikke længere en faktor, som har stor betydning. Hvor man i HT-området tidligere var markant mere EU-negative end i Jylland, er denne forskel nu svundet ind til mindre end 2 procentpoint.⁵ Hvis man tester for vekselvirkninger mellem region og nogle af de øvrige baggrundsfaktorer, fremgår det endvidere, at disse effekter heller ikke er signifikante.⁶

Eneste undtagelse gælder 1992, hvor der var større kontraster mellem uddannelsesgruppernes EU-støtte i Hovedstaden end i resten af landet. Sammenholdes analyseresultaterne med de faktiske valgresultater opdelt efter region ved de sidste fire afstemninger, bekræftes den konklusion, at det hidtidige mønster, hvor Jylland har været den mest EU-positive del af landet, gradvist er blevet afløst af en situation, hvor urbaniseringsgrad ikke længere differentierer afgørende ved EU-folkeafstemningerne.

Uddannelse - den afgørende baggrundsfaktor i 2000

Uddannelse har haft stor betydning for stemmeafgivelsen ved de sidste fire afstemninger - om end billedet ikke var helt så entydigt i 1992, som i de øvrige år.⁷ Ved hjælp af det store datamateriale har det været muligt at holde både alder, køn og geografisk region konstant ved alle fire afstemninger ved undersøgelsen af uddannelsens betydning. Det viser sig, at den underliggende forskel mellem højt- og lavtuddannede har været markant ikke bare i 2000, men i hele perioden. Denne sammenhæng har tidligere været delvis sløret af primært generations- men også regionseffekter. I 2000 er billedet imidlertid blevet klarere, både fordi velfærdsgenerationen ikke længere skiller sig ud, og i særdeleshed fordi den ældste generation, hvoraf hovedparten kun har en folkeskoleuddannelse, er blevet væsentligt mere EU-negativ end ved de foregående afstemninger. Det fremgår tydeligt af figur 3, at der i 2000 er en klar positiv sammenhæng mellem uddannelse og ja-procenten: Jo højere uddannelse, jo større sandsynlighed for et ja. Dette gælder uanset alder, køn og region.

Figur 3. Uddannelsesgruppernes ja-procent i 2000 - opdelt på køn

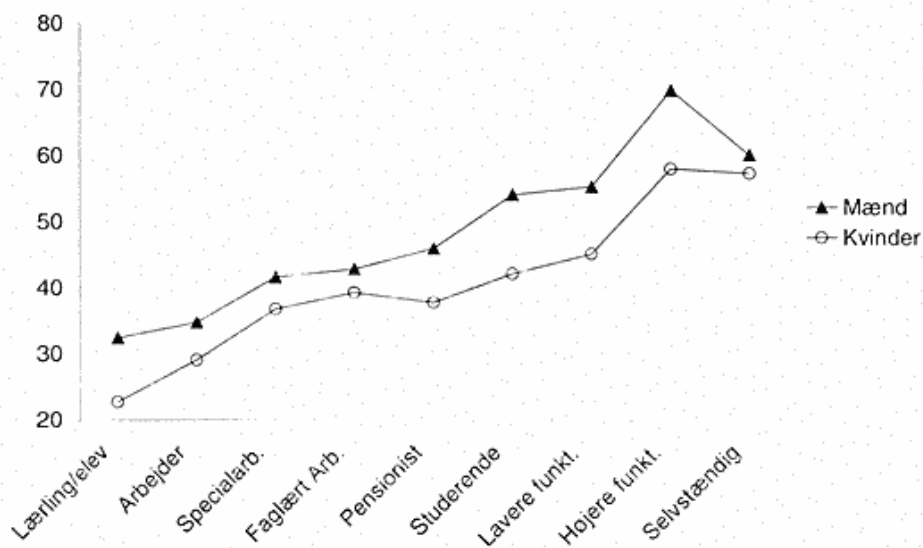
I forhold til polariseringshypotesen er konklusionen forholdsvis klar. Uddannelse som sådan har ikke givet anledning til større kontraster i stemmeadfærd inden

for de enkelte generationer. Studerer man imidlertid bilagstabellen nærmere, fremgår det, at der er en tendens til, at specielt gruppen med laveste uddannelse, det vil sige dem, der kun har folkeskoleuddannelse uden supplerende erhvervsuddannelse, gradvis er blevet relativt mere EU-negative i forhold til den øvrige befolkning. Dette er i god overensstemmelse med den overordnede globaliserings-tese, som udpegede den mest ressourcetsvage gruppe til at være dem, der ville føle størst afmagt over for samfundsudviklingen.

Stilling - ikke kun en afledt effekt

Forskellene mellem stillingsgruppernes stemmeafgivelse er særdeles markante og har været det ved alle fire afstemninger. Ikke overraskende er det blandt de lavest uddannede stillingsgrupper, at modstanden er størst, mens den er mindst blandt de højere funktionærer. Det er endvidere interessant, at kun 60 pct. af de mandlige selvstændige stemte ja i 2000, mens den tilsvarende andel for højere funktionærer var knap 70. Dette viser, at mens det ved de foregående afstemninger var de selvstændige, der var mest venligt stemt over for EU, er det nu de højere funktionærer, der har overtaget denne position. I den anden ende af stillingsstrukturen er det ligeledes sket forandringer. Hvor arbejderne ved tidligere afstemninger har været de mest negative, er denne plads nu blevet overtaget af lærlinge og elever.

Figur 4. Stillingsgruppernes ja-procent i 2000 - opdelt på køn

Figur 4 viser sammenhængen mellem EU-stemme og stilling for hvert køn for sig i 2000. Det fremgår, at der er vekselvirkning mellem stilling og køn, det vil sige at forskellen mellem de to køns vælgeradfærd ikke er helt den samme for alle stillingsgrupper. Således er der næsten ingen kønsforskel blandt selvstændige, muligvis fordi forholdt mellem privat og offentlig ansættelse her ikke kan spille nogen rolle.

Det er et spørgsmål, om de forskelle, der er mellem stillingsgrupperne, kan forklares med andre baggrundsfaktorer. En nærmere analyse viser, at stilling fortsat har betydning, selvom effekten af uddannelse holdes konstant. Det betyder med andre ord, at der også er forskel mellem forskellige stillingers stemmeadfærd inden for den samme uddannelsesgruppe. På trods af, at en stor del af forskellen mellem de enkelte stillingsgrupper kan tilskrives underliggende uddannelsesforskelle, viser analysen, at der også eksisterer en selvstændig stillingseffekt. Dette er måske ikke så overraskende i betragtning af den socialisering, der finder sted på arbejdspladsen og i enhver profession. Som et eksempel på vekselvirkning mellem uddannelse og stilling kan nævnes, at højere funktionærer med erhvervsuddannelse var mere tilbøjelige til at stemme ja end de højere funktionærer, som havde en højere uddannelse. Den bagvedliggende forklaring kan her være forskel på privat og offentligt ansættelse, som datamaterialet ikke giver mulighed for at undersøge nærmere.

I forhold til polariseringshypotesen er konklusionen den samme som for uddannelse. Kontrasterne mellem de forskellige stillingsgrupper har været omtrent uændrede i den betragtede periode. Men igen ser man i bilagstabellen en tendens til, at den gruppe der ligger nederst i hierarkiet, arbejderne, gradvist fjerner sig fra de to øvrige erhvervsaktive stillingsgrupper. Den stærke tilbagegang i EU-sympati hos pensionisterne fra 1998 til 2000 hænger sammen med den tidligere omtalte ændring i den ældste generation.

Parti og EU-stemme

Sammenhængen mellem parti og EU-stemme i 2000, der fremgår af bilagstabellen, viderefører den tidligere omtalte tendens til en omvendt U-formet sammenhæng mellem ja-stemme og partiernes venstre-højre placering, der af Goul Andersen (1998) blev konstateret blandt de unge frem til 1998-afstemningen. Forskellen er blot den, at tendensen dels er blevet stærkere i 2000, dels gælder for alle generationer. Loglineær analyse forkaster således ved hver enkelt afstemning en hypotese om, at der skulle være vekselvirkning mellem parti og generation. Det er en særlig interessant tendens, at EU-støtten fra 1998 til 2000 steg blandt de radikale vælgere, mens den faldt hos de to tidligere trofaste støtter, Venstre og de konservative, således at de radikale nu er det parti, der har den stærkeste EU-sympati blandt sine vælgere.

Derimod blev EU-skepticismen ikke forstærket på den i forvejen EU-skeptiske venstrefløj, på trods af det generelle fald i ja-procenten fra 1998 til 2000. Alle disse resultater bekræfter til fulde antagelsen om en ny sammenhæng mellem ideologi og holdning til globalisering i den forstand, at det nye venstre er blevet mere internationalt orienteret, mens både det gamle og det nye højre er blevet mere skeptiske over for udviklingen.

Holdningerne til den fælles mønt

Vi vil i det følgende se på, hvilken sammenhæng der er mellem stemmeintention og vælgernes holdninger og kompetence i relation til afstemningen om den fælles mønt. Som tidligere nævnt gennemførte Gallup to holdningsundersøgelser i hen-

holdsvis maj og august/september 2000. Ud over en række baggrundsspørgsmål og nogle spørgsmål om stemmeintentionen, stillede man begge gange de samme 16 spørgsmål, som omhandlede forskellige økonomiske, politiske og praktiske aspekter af den fælles mønt. Der blev i august/september stillet yderligere 3 spørgsmål om svarpersonernes vurdering af deres egen politiske kompetence. Vi vil her lægge mest vægt på den anden undersøgelse, der lå nærmest afstemningsdatoen den 28. september, og kun bruge den første undersøgelse til at vurdere holdningernes stabilitet.

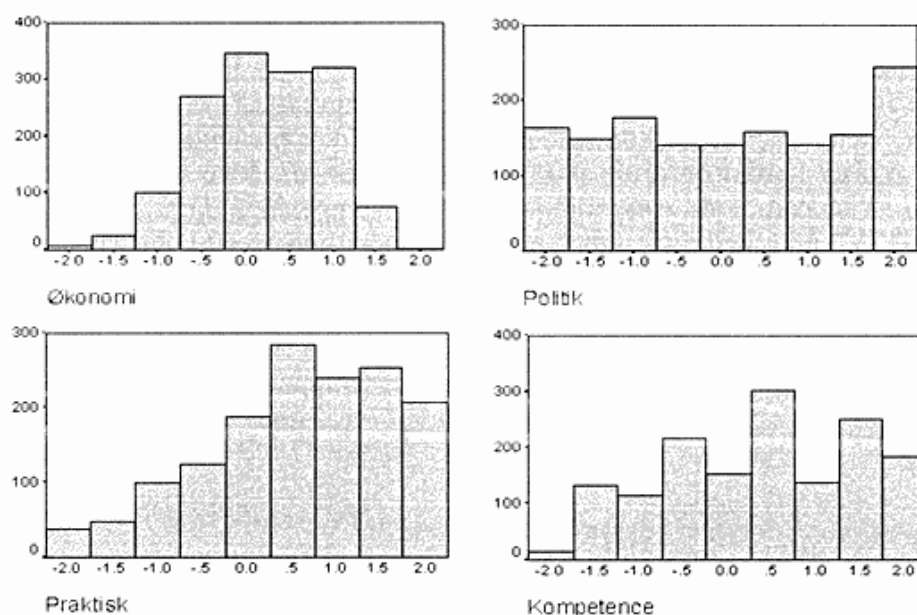
Nogle af holdningsspørgsmålene gik på de direkte økonomiske og praktiske konsekvenser af dansk deltagelse i euroen, mens andre omhandlede mere omfattende politiske konsekvenser for dansk selvstændighed og national identitet. Alle de anvendte spørgsmål er skaléret således, at svarene kan indplaceres på en fempunkts skala, hvor det midterste punkt er et neutralt midtpunkt. Svarkategorierne går typisk fra "helt enig" til "helt uenig", eller fra "særdeles positiv betydning" til "særdeles negativ betydning". En faktoranalyse viser, at der er tre underliggende holdningsdimensioner i svarene på de enkelte spørgsmål.⁸ Den ene af disse faktorer omhandler de økonomiske aspekter af euroen. En anden faktor omhandler de politiske og nationale identitetsmæssige aspekter af euroen. De kortsigtede praktiske konsekvenser af euroen samler sig ligeledes i en faktor. Endelig bliver der dannet en fjerde faktor udfra de spørgsmål, der drejer sig om svarpersonernes politiske kompetence. Efterfølgende blev spørgsmålene inden for hver af faktorerne kodet sammen til et indeks – ét om økonomi, ét om politik og identitet, ét om praktiske aspekter ved euroen og ét om politisk kompetence. Hvert indeks udregnes som et gennemsnit af hver persons svar på de spørgsmål, som indgår i indekset, og kan derfor variere fra -2 til +2.⁹

Svarpersonernes fordeling på indeksene ses i figur 5. Ser man først på fordelingen på økonomi-indekset, fremgår det, at holdningerne til de økonomiske aspekter af euroen ikke varierer i særlig høj grad. De fleste har ment, at der var moderate økonomiske fordele forbundet med dansk deltagelse i den fælles mønt. Gennemsnittet i fordelingen for økonomi-indekset er 0,20.

Ser man derefter på det indeks, der beskriver de politiske og identitetsmæssige aspekter, tegner der sig et andet billede. Vælgerne er her spredt ud over hele det holdningsmæssige spektrum med tendens til ophobning i de mest ekstreme kategorier. Holdning til europæisk integration er virkelig et spørgsmål, som polariserer befolkningen i tilhængere og modstandere. Gennemsnittet er med en værdi på 0,01 tæt ved det neutrale midtpunkt, svarende til at man hverken er positiv eller negativ i sin vurdering af de politiske konsekvenser af euroen. De tilsvarende histogrammer over fordelingen på det praktiske indeks og kompetence-indekset viser, at vælgerne fordeler sig mindre polariseret og med henholdsvis en rimelig positiv gennemsnitlig holdning til de praktiske fordele, og en moderat positiv gennemsnitlig vurdering af egen politisk kompetence. Splittelsen i befolkningen ved euroafstemningen var altså ikke i så høj grad kendetegnet ved forskellige vurderinger af euroens økonomiske og praktiske konsekvenser. Det var i højere grad de politiske og identitetsmæssige spørgsmål, der delte vandene. Det er dog bemærkelsesværdigt, at den gennemsnitlige holdning til de politiske konsekvenser

ikke var mere negativ, da man ud fra tidligere erfaringer skulle forvente, at de positive økonomiske vurderinger var balanceret af tilsvarende negative politiske vurderinger.

Figur 5. Svarpersonernes spredning på de fire indeks i holdningsundersøgelsen

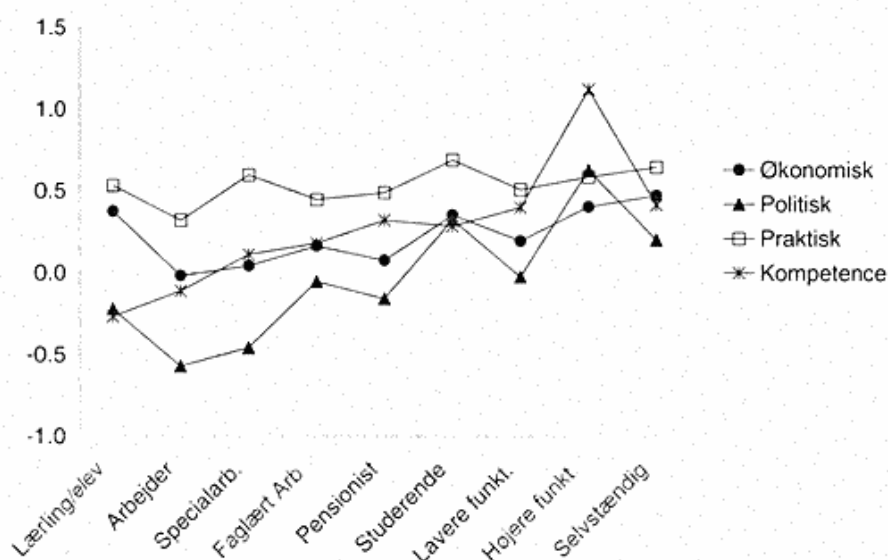
Y-aksen = antal svarpersoner. -2 og +2 på X-aksen repræsenterer henholdsvis de mest negative og de mest positive holdninger til de pågældende aspekter af euroen.

Tegner man lignende histogrammer for maj-undersøgelsen (ikke vist her), får man næsten det samme mønster som i figur 5. Gennemsnittet på det økonomiske indeks var med en værdi på 0,19 kun en anelse lavere i maj. På samme måde var gennemsnittet af politik-indekset med en værdi på 0,00 kun en anelse lavere i maj. Synet på praktiske fordele havde ændret sig lidt mere fra at gennemsnit i maj på 0,63 til et gennemsnit i august/september på 0,52, muligvis som følge af euroens kursfald i løbet af sommeren. Alt i alt havde befolkningens gennemsnit altså enten en neutral vurdering af de politiske virkninger eller en moderat positiv vurdering af de økonomiske og praktiske konsekvenser. Man kunne derfor umiddelbart forvente et ja-flertal, hvilket da også var tilfældet i de to undersøgelser. Den andel af svarpersonerne, som var tilbøjelige til at stemme ja, var 51,2 pct. i maj og 51,7 pct. i august/september.

Som tidligere nævnt har fortolkningen af resultatet af tidligere afstemninger bygget på antagelsen om, at danskerne var mere positive overfor det økonomisk end det politiske aspekt af EU, hvilket figur 5 da også viser. Figur 6 viser endvidere den gennemsnitlige værdi på de forskellige indekser inden for forskellige stillingsgrupper. Det fremgår, at man i reglen er mere positiv over for økonomien end over for politikken i de enkelte stillingsgrupper, men der er en vigtig systema-

tik. Dels er der en tendens til, at man er mere positiv, jo højere uddannelsesniveauet er i den enkelte stillingsgruppe, hvilket man kunne forvente ud fra den tidligere analyse af vælgeradfærden. Der ud over viser det sig, at der er større afstand mellem den økonomiske og den politiske vurdering, jo lavere uddannelsesniveauet er. Endvidere er det bemærkelsesværdigt, at der inden for den højest uddannede og mest positive stillingsgruppe, de højere funktionærer, er *mere* positiv vurdering af det politiske end det økonomiske aspekt. For denne gruppe eksisterer dilemmaet mellem økonomi og politik åbenbart ikke mere. I øvrigt har alle stillingsgrupper omtrent samme høje positive vurdering af de praktiske konsekvenser, mens følelsen af kompetence har et omtrent parallelt forløb med graden af positiv vurdering af de politiske konsekvenser. Dette viser sig også på individuelt niveau, hvor korrelationen mellem kompetence og politik-indeks er større (0,252) end mellem kompetence og økonomi-indeks (0,112). Til sammenligning er korrelationen mellem de tre holdningsindeks i størrelsesordenen 0,5-0,6.

Figur 6. Gennemsnit af indeks-værdier i stillingsgrupper, 2000

Holdningernes betydning for stemmeintentionen

Men hvor stor betydning havde indeksene for svarpersonernes stemmeintention? Dette kan undersøges nærmere med binomial logistisk regression, hvor den afhængige variabel er tilbøjeligheden til at stemme ja i forhold til nej, og de uafhængige variable er de tre holdningsindeks for økonomiske (øk), politiske (pol) og praktiske (prak) fordele.¹⁰ Det viser sig således, at kompetencen ikke har nogen signifikant betydning, og der estimeres følgende model for logaritmen til forholdet mellem sandsynligheden for at stemme ja, $P(\text{ja})$, og sandsynligheden for at stemme nej, $P(\text{nej})$, ved

$$\log\left(\frac{P(\text{ja})}{P(\text{nej})}\right) = -0,829 + 2,543 \times \text{øk} + 1,396 \times \text{pol} + 0,676 \times \text{prak}.$$

Det fremgår af formelen, at en ændring på det økonomiske indeks har større effekt på forholdet mellem ja og nej end en tilsvarende ændring på det politiske indeks. Men da variationen er større på politik indekset, har dette indeks større forklaringskraft angående forholdet mellem ja og nej. Dette er også i god overensstemmelse med en anden undersøgelse, der viste, at flere angav at de stemte ud fra deres vurdering af udviklingen i EU i det hele taget, end ud fra vurderingen af den fælles mønt (Goul Andersen, 2000). Holdning til praktiske forhold har ikke så stor betydning. Tilsammen har de tre indekser stor forklaringskraft med en Nagelkerke pseudo R^2 på 0,802. Interceptet på -0,829 har endvidere en interessant fortolkning, da den angiver logaritmen til forholdet mellem sandsynlighederne for ja og nej, hvis alle tre indekser har værdien 0, svarende til en tænkt svarperson, som er neutral i alle tre typer EU-spørgsmål. Interceptets værdi kan omregnes til, at den tænkte person, som har en neutral holdning til indførelsen af euroen, har en sandsynlighed på 30,6 pct. for at stemme ja. Dette er naturligvis en teoretisk konstruktion. Den neutrale vælger kan måske bedre forstås som en generel alt-andet-lige tendens på tværs af alle svarpersonerne til at ville stemme nej i begyndelsen af september.

Man kan diskutere denne fortolkning, da den bygger på en særlig opfattelse af, hvad en neutral tilkendegivelse er, men den forklarer, hvorfor kun ca. halvdelen af svarpersonerne ville stemme ja, selvom de fleste havde relative positive vurderinger af, hvad den fælles mønt ville betyde for Danmark. Den videre fortolkning kan så være, at den naturlige reaktion hos en neutral person - ikke mindst under en højkonjunktur - er at stemme nej, da dette valg bedst bevarer status quo i den europæiske udvikling. En anden, eventuelt supplerende, fortolkning kunne være, at der var andre forhold som spillede ind på stemmeintentionen, og som trak yderligere i negativ retning i de sidste uger inden afstemningen, der resulterede i 46,9 pct. ja. En betydelig andel vælgere angav således i en meningsmåling foretaget i dagene 22-25. september 2000, at såvel EU-landenes sanktioner mod Østrig som statsministerens garanti for folkepensionen havde fået dem til at skifte fra ja til nej. En anden sag, der var med til at give euroen et dårligt image, var det kraftige kursfald i perioden op til afstemningen (Goul Andersen, 2000), som dog delvis burde være reflekteret i indekset for praktiske fordele. Man kan også henvise til den meget omtalte frygt for, at den fælles mønt var en del af en "glidebane" i retning mod større europæisk integration på andre områder, men dette aspekt burde være reflekteret i det politiske indeks.

En måde at undersøge, om man har fået konstrueret de rette indekser til forklaring af den individuelle stemmeafgivelser, er, om relevante baggrundsfaktorer taber forklaringskraft, hvis de introduceres som uafhængige variable sammen med de tre indekser. Tankegangen er, at de relevante baggrundsfaktorer ikke påvirker stemmeadfærden direkte, men virker gennem holdningsvariable, der optræder som formidlende, mellemkomne variable mellem social baggrund og ad-

færd. Hvis man ikke har fået konstrueret de rette holdningsindeks, vil dette røbe sig ved, at baggrundsvariablene har en selvstændig effekt, når de introduceres som uafhængige variable sammen med holdningsindeksene. I vort tilfælde ved vi fra den demografiske analyse, at køn og uddannelse var relevante baggrunds-faktorer i 2000. Vi introducerer derfor disse to baggrunds-faktorer som kategori-ske nominalskala-variable i den binomiale logistiske regressionsanalyse sammen med de tre indeks. Det viser sig, at køn og uddannelse derved, som forventet, helt mister signifikant effekt på adfærden, mens de tre indeks fastholder deres betydning. Dette styrker troen på holdningsindeksenes relevans for stemme-intentionen.

Sikkerheden i stemmeintentionen

Ovenstående analyse bygger udelukkende på dem, der havde tilkendegivet en intention om enten at stemme ja eller nej. Men det kunne være interessant at undersøge, om der blandt dem, der ikke havde taget stilling eller var usikre i deres valg, var nogle tendenser, som bedre kunne forklare det endelige resultat. Til dette formål har vi konstrueret en stemmeintensionsvariabel, der deler stemme-adfærden i fem forskellige kategorier: Sikkert ja (36,5 pct.), ja-tvivlere (11,8 pct.), ved ikke (5,8 pct.), nej-tvivlere (9,8 pct.) og sikkert nej (36,1 pct.).¹¹ Tallene viser, at der var lidt flere tvivlere blandt ja-sigerne end blandt nej-sigerne, hvilket kunne pege på en mulig ja-tilbagegang ved den endelige afstemning.

Man kan med lidt god vilje opfatte de fem kategorier som en metrisk skala fra sikkert ja til sikkert nej. Vi er imidlertid interesseret i at kunne forklare valget af hver enkelt svarkategori, og ønsker derfor at behandle dem som kategorier på en nominalskala-variable. Det har tidligere været et statistisk problem at be-handle en sådan variabel som afhængig variabel, men problemet kan løses ved hjælp af multinomial logistisk regression (jf. Thomsen, 2000).¹² Med denne me-tode estimerer man effekten af de uafhængige variable på sandsynlighederne for, at en given svarperson placerer sig i hver af de fem stemmekategorier. På samme måde som i ovenstående binomiale logistiske regressionsanalyse indsæt-tes i første omgang de tre indeks som uafhængige variable og for hver svar-kategori estimeres en effekt af hver indeks samt et intercept, der angiver den neutrale vælgers tilbøjelighed til at vælge svarkategorien.

Denne fremgangsmåde fungerer ganske godt, men der er imidlertid det pro-blem, at hvis man yderligere introducerer uddannelse som uafhængig variabel, har denne variabel en signifikant effekt på stemmeintentionen. Dette kunne tyde på, at de tre indeks ikke kan formidle effekten af uddannelse på stemmeintentionen, for eksempel tilbøjeligheden til at de lavt uddannede i højere grad er i tvivl end de bedre uddannede. Det er derfor bekvemt, at vi også har konstrueret et indeks for politisk kompetence, som kan tænkes at formidle denne effekt. Det viser sig faktisk, at dette er tilfældet, således at uddannelse ikke længere har en signifikant effekt på stemmeintentionen, når kompetenceindekset inkluderes blandt de uaf-hængige variable. Tabel 1 viser effekten af de fire indeks på stemmeintentionen.

Effekten af de tre indeks minder om effekten i den tidligere binomiale logisti-ske analyse, hvor ja/nej var afhængig variabel. Således er effekten af økonomi

stærkest efterfulgt af effekten af politik og praktiske fordele. På samme måde betyder den større variation i politikindekset, at dette indeks har den største forklaringskraft. Ser man på effekten på de enkelte svarkategorier, fremgår det af tabel 1, at effekten af økonomiindekset varierer næsten lineært fra en stærk positiv effekt på sikkert ja til en stærk negativ effekt på et sikkert nej. Tilsvarende varierer effekten af politikindekset på samme næsten lineære måde, men med svagere kontrast mellem effekt på sikkert ja og effekt på sikkert nej. Estimationen af effekten af de to første indekser bekræfter altså antagelsen om den afhængige variabels metriske kvaliteter. Derimod ser det ud til, at effekten af indekset for praktiske fordele kun har effekt på de to ekstreme kategorier sikkert ja og sikkert nej. Man kan udlægge dette resultat således, at vurderingen af praktiske fordele ved euroen kun har betydning for balancen mellem sikkert ja og sikkert nej. Praktiske overvejelser havde altså ingen betydning blandt tvivlerne.

Tabel 1. Relativ effekt af de fire indeks på stemmeintention

Holdnings- dimension/ stemmeintention	Økonomi	Politik/ identitet	Praktiske fordele	Politisk kompetence	Tendens hos neutrale (skæringspunkt)
Sikkert ja	1.52**	1.09**	0.59*	0.54**	-0.65
Tvivl om ja	0.91*	0.27	0.03	-0.27	0.08
Ved ikke	-0.03	0.01	0.00	-0.41	-0.52
Tvivl om nej	-0.73	-0.42*	-0.01	-0.31	0.19**
Sikkert nej	-1.66**	-0.96**	-0.61**	0.46**	0.90**

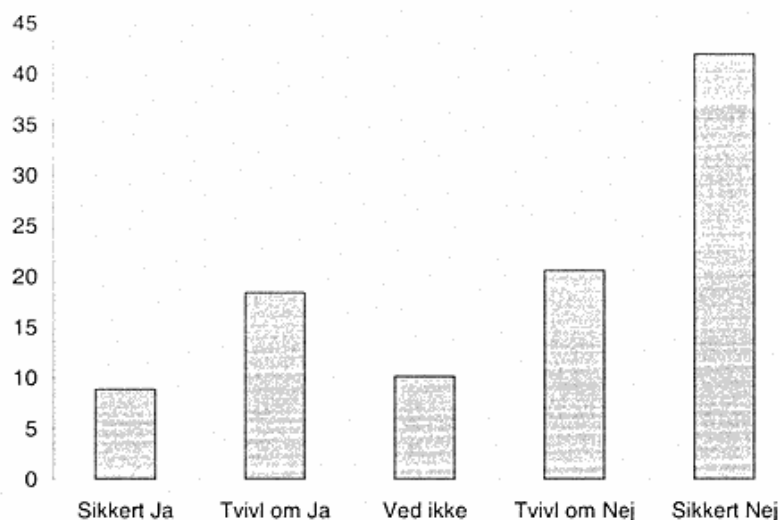
Nominal logistisk regression, hvor effekterne er normerede således, at summen af hver søjle er lig med nul. Signifikansen af den enkelte parameter er vurderet i relation til parameteren for "ved ikke". * = signifikant, p-niveau 0,01. ** = signifikant, p-niveau 0,001.

Effekten af politisk kompetence er helt anderledes relateret til svarkategorierne end de tre holdningsindekser. Mens de tre holdningsindekser påvirker balancen mellem ja og nej er følelsen af kompetence med til at bestyrke folk i deres holdning, hvad enten den går i retning af et ja eller et nej. Dette viser sig ved, at kompetenceindekset har markant positive effekt på både et sikkert ja og et sikkert nej, mens det har negativ effekt på forekomst af tvivl og især manglende stillingtagen. Umiddelbart skulle man ud fra polariseringshypotesen forvente, at dem med høj kompetence var tilbøjelige til at stemme ja, men en sådan tendens er i bedste fald meget svag. Man skal dog være forsigtig med en udlægning i retning af, at dette resultat forkaster polariseringshypotesen. Anvender man nemlig kompetencevariablen som enlig uafhængig variabel vil høj kompetence styrke ja-siden. Det er kun i kombination med de tre holdningsindeks, at kompetenceindekset har en ja/nej neutral effekt. Man kan udtrykke det på den måde, at effekten af kompetence på forholdet mellem ja og nej allerede er reflekteret i de tre holdningsindeks, og når holdningsindeksene optræder som uafhængige variable sammen med kompetenceindekset holdes effekten af kompetenceindekset på ja/nej balancen konstant. Tilbage for kompetenceindekset er således kun at for-

klare, hvorfor nogle personer er mere sikre end andre i deres valg, men dette er jo også ganske interessant.

Vi skal endelig se på, hvor sikker den neutrale vælger er i sit valg. Den neutrale vælger kan, som tidligere nævnt, forstås som en generel tendens blandt alle svarpersoner, og vi ved fra den tidligere analyse, at han hælder mod et nej. På samme måde som i den tidligere analyse er svartendensen hos den neutrale vælger omregnet til sandsynligheder, vist i figur 7.

Figur 7. Den neutrale vælgers stemmeintentions-sandsynligheder

Figuren viser, at en vælger, som har en neutral holdning til euroen, er mest tilbøjelig til at vælge et sikkert nej og mindst tilbøjelig til at vælge et sikkert ja. Det var denne sikre, negative alt-andet-lige tilbøjelighed, som tilhængerne var oppe imod ca. en måned før afstemningen, og som sandsynligvis blev yderligere skærpet op til selve afstemningen. På grund af den store stabilitet i holdningsfordelingerne fra maj til september, der tidligere er omtalt, er det mindre sandsynligt, at det var holdningsændringer i synet på euroen og dens politiske konsekvenser, der resulterede i forkastelse af den fælles mønt.

Forklaringen på afstemningsresultatet

Problemet er nu, at vi på den ene side mener at have konstrueret de rette indekser til forklaring af den individuelle variation i stemmeadfærd. På den anden side har vi svært ved at forklare det endelige afstemningsresultat, med mindre vi kan give en plausibel forklaring på, hvorfor den neutrale vælger var så tilbøjelig til at stemme nej.

Man har et lignende problem, når man skal forklare partifordelingen i det endelige valgresultat i forbindelse med et nationalt valg. Her vil man ofte se omtrent de samme holdningsfordelinger og omtrent de samme individuelle sammenhænge fra valg til valg, selvom partierne i vidt omfang ændrer deres samlede tilslutning. Forklaringen på dette fænomen er, at et parti sagtens kan ændre gene-

rel tilslutning, for eksempel på grund af en populær partileder, uden at dette har nogen afgørende betydning for partiets sociale profil. Dette kan også vise sig ved, at et parti går frem over hele landet på tværs af vidt forskellige sociale miljøer. Der er simpelthen ikke nogen entydig sammenhæng mellem individuel variation i vælgeradfærden og den marginale fordeling på de forskellige valgmuligheder. Kun i det omfang at partierne ændrer deres sociale profil, eller der sker et holdningsskred i befolkningen, vil man kunne forklare valgresultatet ud fra den individuelle variation. Men for at forklare det samlede valgresultat, vil det ofte være nødvendigt at kunne forklare generelle forskydninger, der i modellerne viser sig ved ændringer i "den neutrale vælgers" adfærd.

Det samme problem har man ved forklaring af resultatet af en folkeafstemning. Ganske vist vil man se ændringer i sammenhænge på individuelt niveau, som vi netop har påvist, er sket i løbet af 1990'erne, men disse ændringer vil i reglen ikke kunne forklare det samlede afstemningsresultat. Eksempelvis skal en god del af ændringen fra et nej til et ja fra 1992 til 1993, nok forklares med at man, på tværs af alle sociale skel, bedre kunne acceptere EU-traktaten, hvis man samtidig fik de fire forbehold. Tilsvarende er det tænkeligt, at afstemningen om den fælles mønt ville være faldet anderledes ud, hvis det ikke havde været for nogle begivenheder, som strengt taget ikke havde så meget at gøre med den fælles mønt og dennes politiske konsekvenser. I en efterfølgende Gallup-undersøgelse, som gennemførtes i november og december måned 2000, blev svarpersonerne spurgt, om de kunne forestille sig, at de på et senere tidspunkt kunne ændre mening og stemme ja til euroen. 8 pct. kunne helt sikkert forestille sig, at det kunne ske, mens 19 pct. temmelig sikkert kunne forestille sig en sådan eventualitet.¹³

Afslutning

Danskernes forhold til den europæiske integration har lige siden vi tilsluttede os Fællesmarkedet haft karakter af et dilemma mellem på den ene side at drage økonomisk fordel af fællesskabet og på den anden side undgå at miste suveræniteten. Dette dilemma var også et hovedtema i debatten op til afstemningen om den fælles mønt i september 2000, og vælgernes holdninger til økonomi og suverænitet var afgørende for deres stemmeadfærd.

Selvom dilemmaet har været det samme, har det europæiske fællesskab, især i 1990'erne, ændret sig mærkbart fra at være et projekt for de økonomisk vel-etablerede til også at være et projekt for regulering af problemerne ved den stigende globalisering og internationalisering. Dette medfører, at der er igangsat en ændringsproces for forholdet mellem social placering i samfundet og holdning til EU, som først nu begynder at få tydelige konsekvenser. Adgangen til den store Gallup-database med interviews op til de enkelte afstemninger siden 1992 har givet en god mulighed for at få indblik i disse tendenser. Eksempelvis var det ved afstemningen om den fælles mønt første gang, at der ikke længere var en positiv sammenhæng mellem alder og ja-stemme. Baggrunden herfor er de yngres stigende internationale orientering, og det bliver interessant at se, om vi ved næste EU-folkeafstemning vil registrere en negativ sammenhæng mellem alder og

ja-stemme. Derimod er der ingen tegn på, at kvindernes systematisk mere EU-skeptiske holdning på tværs af alle tænkelige sociale skel foreløbig vil ændre sig.

Hvad angår sociale modsætninger i forholdet til EU, har der været fremsat en hypotese om en stigende polarisering mellem på den ene side dem, som er uddannede til at begå sig i det internationaliserede samfund, og på den anden side de socialt marginaliserede, som i stigende grad vil have vanskeligt ved at følge med i udviklingen. Vore undersøgelser tyder dog ikke på, at der er sket en voldsom skærpelse af sådanne modsætninger gennem 1990'erne – måske lige bortset fra, at de mest marginaliserede grupper er blevet relativt mere EU-skeptiske. Gallups holdningsundersøgelser viser imidlertid, at det især er i vurderingen af de *politiske* konsekvenser af EU-medlemskabet, at der er store kontraster mellem højt og lavt uddannede stillingsgrupper. Inden for gruppen af højere funktionærer er dilemmaet mellem økonomi og politik helt ved at miste betydning, da man her tilsyneladende er mere positiv over for de politiske end over for de økonomiske konsekvenser af medlemskabet.

Ser man på de politiske modsætninger i forholdet til EU, er den tidligere entydige sammenhæng mellem venstre-højre orientering og EU-sympati ved 2000-afstemningen godt på vej til at blive erstattet af en omvendt U-formet sammenhæng. I forhold til 1998-afstemningen var der mærkbar tilbagegang i ja-procenterne hos Venstre og de konservative, mens de radikale nu har den højeste ja-procent. De nævnte tendenser kan fortolkes som en reaktion på globaliseringen i den forstand, at det nye venstre er blevet mere internationalt orienteret, mens såvel det gamle som det nye højre er blevet mere skeptiske over for udviklingen.

Som nævnt var vælgernes holdninger til såvel de økonomiske som de politiske konsekvenser af den fælles mønt af stor betydning for deres beslutning. I flere måneder op til afstemningen var den gennemsnitlige økonomiske vurdering stabilt positiv, mens den gennemsnitlige politiske vurdering var stabilt neutral, så man skulle forvente, at dette ville resultere i et ja til den fælles mønt. At det alligevel blev til et nej, kan skyldes nogle begivenheder, som ikke direkte havde noget med afstemningstemaet at gøre. Her har blandt andet været peget på, at såvel euroens fald, EU-landenes sanktioner mod Østrig som statsministerens garanti for folkepensionen fik en del vælgere til at skifte fra et ja til et nej.

Noter

1. Den anvendte database er sammensat af interviews, Gallup Institutet har gennemført i månederne op til de respektive folkeafstemninger. For de enkelte afstemninger er antal interviews og indsamlingsperiode: 2.6.1992 (N=15.430; indsamlet 1.3-29.5), 18.5.1993 (N=13.117; indsamlet 1.3-16.5), 18.5.1998 (N=6.682; indsamlet 1.5-16.5), 28.9.2000 (N=8.765; indsamlet 24.8-26.9). Da interviewene er gennemført i perioder op til folkeafstemningerne, er det muligt, at data ikke udgør et helt dækkende billede af situationen på selve valgdagen. Data er dog for hver af folkeafstemningerne vejet efter afstemningsresultaterne, således at de summer op til det korrekte samlede valgresultat. Vi finder i øvrigt en forbavsende god overensstemmelse med resultater fra andre undersøgelser af EU-afstemninger. Ved sammenligning med Goul Ander-

- sen (1998) finder vi de største afvigelser i 1993, som hos Goul Andersen ofte falder uden for den almindelige udviklingstendens.
2. Undersøgelsen i maj blev gennemført d. 11-17.5 2000 med 950 vælgere. August/september undersøgelsen gennemførtes d. 25.8-4.9 med 1503 vælgere.
 3. Goul Andersen (1998) havde kun i et enkelt tilfælde adgang til et stort datamateriale på 7.981 interviews fra 1998, indsamlet af AIM efter afstemningen i 1998. Disse data giver i øvrigt resultater, som er i god overensstemmelse med Gallups, som i 1998 var indsamlet før afstemningen.
 4. *Loglineær analyse* er en teknik til at undersøge sammenhæng mellem flere kategoriske variable uden at sondre mellem afhængige og uafhængige variable. Eksempelvis kan modellen for sammenhængen mellem de tre kategoriske variable alder (A), køn (K) og EU-stemme (E) være

$$\log(m_{ake}) = \mu + \lambda_a^A + \lambda_k^K + \lambda_e^E + \lambda_{ak}^{AK} + \lambda_{ae}^{AE} + \lambda_{ke}^{KE}$$

hvor m_{ake} er det forventede antal observationer i tabel-cellen for alder a , køn k og EU-stemmeintention e . I dette eksempel er det forventede antal både en funktion af grundeffekterne $\lambda_a^A, \lambda_k^K, \lambda_e^E$ for henholdsvis alder, køn og EU-stemme og en funktion af to-vejs vekselvirkningerne $\lambda_{ak}^{AK}, \lambda_{ae}^{AE}, \lambda_{ke}^{KE}$ mellem hvert par variable. Hvis det ved et statistisk test viser sig, at alle tre to-vejs vekselvirkninger kan sættes lig 0 (og der heller ikke er vekselvirkninger af endnu højere orden), betyder dette, at der ikke er nogen sammenhæng mellem de tre variable. Hvis der omvendt for eksempel er signifikant to-vejs vekselvirkning mellem køn og EU-stemme, betyder dette, at de to køn stemmer forskelligt (har forskellig sandsynlighed for at stemme ja). Hvis der yderligere ikke er vekselvirkning af højere orden mellem variablene betyder dette, at forholdet mellem de to køns ja-andele er det samme for alle kategorier på aldersvariablen. I loglineær analyse er to-vejs vekselvirkningen altså den simpleste form for sammenhæng.

Hvis vi ikke er interesseret i sammenhængen mellem alder og køn, men kun i effekten af de to uafhængige variable alder og køn på EU-stemme, kan man i stedet teste følgende *binomiale logit model* for forholdet mellem det forventede antal der stemmer ja ($e = 1$) og det forventede antal der stemmer nej ($e = 2$), som er afledet af ovenstående loglineære model (jf. Agresti, 1990: 152-153).

$$\log\left(\frac{m_{ak1}}{m_{ak2}}\right) = (\lambda_1^E - \lambda_2^E) + (\lambda_{a1}^{AE} - \lambda_{a2}^{AE}) + (\lambda_{k1}^{KE} - \lambda_{k2}^{KE}) = \alpha + \beta_a^A + \beta_k^K$$

Det fremgår, at hvis der er to-vejs vekselvirkning mellem alder og EU-stemme og mellem køn og EU-stemme i den loglineære model, svarer dette til, at der kun er grundeffekter $\beta_a^A + \beta_k^K$ for henholdsvis alder og køn i den binomiale logit model. Tilsvarende svarer tre-vejs vekselvirkning mellem alle tre variable i den loglineære model til, at der er to-vejs vekselvirkning mellem alder og køn i den binomiale logit model, osv. Det er vekselvirkningerne i den binomiale logit model, vi henviser til i teksten. Er der for eksempel kun en grundeft af køn, svarer dette til, at der er den samme forskel mellem de to køns stemmeadfærd for alle kategorier på aldersvariablen. I den binomiale logit model er grundeftken altså den simpleste form for sammenhæng mellem afhængige og uafhængige variable. I praksis blev de forskellige analyser gennemført ved hjælp af proceduren for multinomial logistisk regression i SPSS, version 10.1, som tillader uafhængige kategoriske variable.

Analysen af effekterne af baggrundsfaktorerne alder, køn, uddannelse, stilling og region på EU-stemme blev gennemført på følgende måde. Først blev vælgere, som ikke ville stemme, ekskluderet fra analysen, og baggrundsfaktorerne med undtagelse af køn blev omkodet til grovere kategorier for at sikre et tilstrækkeligt antal respondenter i de enkelte celler. Dernæst anvendtes for hver af de fire afstemninger en hierarkisk testprocedure, hvor vi først testede alle to-vejs vekselvirkninger, in-

klusive tilhørende grundeffekter. I de tilfælde, hvor stilling var med, viste det sig ofte nødvendigt at fastholde vekselvirkninger, som involverede stilling. Derfor blev en tilsvarende analyse gennemført uden at stilling blev inddraget, idet denne variabel ikke er på det samme niveau som de øvrige variable (stilling er i høj grad betinget af uddannelse samt i mindre grad af de øvrige baggrundsfaktorer). I 1992 var der vekselvirkningseffekter mellem køn og uddannelse, mellem uddannelse og region samt mellem alder og uddannelse. I 1993 var der vekselvirkning mellem køn og uddannelse samt mellem alder og uddannelse. For region var kun grundeffekten signifikant. I 1998 havde alder, køn, uddannelse og region alle signifikante grundeffekter, mens der ikke var nogen vekselvirkninger. I 2000 var det kun grundeffekterne af uddannelse og køn, der var signifikante, mens alder ikke var signifikant, og der var ingen signifikante vekselvirkninger på trods af, at datasættet består af mere end 8.000 interviews.

5. I Jylland var ja-procenten 48 pct., mens den i København/Frederiksberg var 46 pct.
6. I analysen anvendtes en grov, tredelt regionsvariabel, der er opdelt efter graden af urbanisering. Den første kategori er Jylland eksklusiv Vejle og Århus amt, anden kategori er Øerne eksklusiv HT-området, men inklusiv Vejle og Århus amt. HT-området er tredje kategori på variabelen.
7. Datamaterialet giver ikke mulighed for at foretage de samme detaljerede opdelinger på uddannelseskategorier i 1992 som ved de øvrige afstemninger. I 1992 kan der således kun skelnes mellem personer med eller uden studentereksamen, hvilket ikke gør det muligt at undersøge de øverste uddannelsesgruppers afstemningsmønstre. Men forskellene var dog næppe så store i 1992, som de senere er blevet.
8. Der anvendes en oblik rotation, som tillader faktorerne at være indbyrdes korrelerede.
9. De fire indeks består af følgende spørgsmål: **Holdning til praktiske fordele:** 1. Dansk deltagelse i euroen vil øge Danmarks anseelse i Europa? 2. Det bliver nemmere at rejse i Europa med euroen, fordi man slipper for at veksle? 3. Den danske økonomi vil blive mindre udsat for spekulanter, hvis vi indfører euroen? 4. Den danske rente bliver lavere, hvis vi indfører euroen? **Økonomi:** 1. Hvilken betydning vil dansk deltagelse i euroen få for den danske samfundsøkonomi? 2. Hvilken betydning vil dansk deltagelse i euroen få for danske virksomheder? 3. Hvilken betydning vil dansk deltagelse i euroen få for Deres egen privatøkonomi? 4. Hvilken betydning vil dansk deltagelse i euroen få for arbejdsløsheden i Danmark? 5. Danmark vil få en betydelig økonomisk fordel af at indføre euroen 6. Den danske rente bliver lavere, hvis vi indfører euroen? **Politik/identitet:** 1. Dansk deltagelse i euroen vil medføre et betydeligt tab af selvstændighed? 2. Dansk deltagelse i euroen vil betyde et tab af vores nationale identitet? 3. Jeg tror ikke, at EU-samarbejdet om euroen vil blive en succes? 4. Danmark vil ikke få indflydelse på euroen? **Kompetence:** 1. I hvor høj grad føler De Dem informeret om, hvad det vil betyde for Danmark at være med i euroen? 2. Jeg har svært ved at tage stilling til euroen, fordi jeg ved for lidt om den. 3. Jeg interesserer mig ikke særlig meget for politik.
10. Den anvendte model for binomial logistisk regression er et specialtilfælde af modellen for multinomial logistisk regression, der omtales i note 12, i den forstand, at der kun er de to kategorier, ja og nej, på den afhængige variabel.
11. Ja- og nej-tvivelne er dels dem, som svarede ja eller nej, men som samtidig angav, at de kunne ændre mening. Hertil er yderligere tilføjet dem, som i første omgang ikke ville svare ja eller nej, men som efterfølgende angav, at de hældede mod enten et ja eller et nej. Disse tvivlere var inkluderet i den tidligere analyserede inddeling i ja og nej.
12. I den gennemførte multinomiale logistiske regression estimeres parameterværdierne ud fra følgende model, hvor sandsynligheden for, at respondent *i* vælger stemmententions-kategori *j* gives ved:

$$P_{ij} = \frac{\exp(\alpha_j + x_{i,ek} \beta_{ek}^j + x_{i,pol} \beta_{pol}^j + x_{i,pr} \beta_{pr}^j + x_{i,kom} \beta_{kom}^j)}{\sum_j \exp(\alpha_j + x_{i,ek} \beta_{ek}^j + x_{i,pol} \beta_{pol}^j + x_{i,pr} \beta_{pr}^j + x_{i,kom} \beta_{kom}^j)}$$

- hvor $x_{i,ok}$ er respondent i 's score på økonomi indekset, $x_{i,pol}$ er scoren på politik/identitet indekset, $x_{i,pr}$ er scoren på indekset for holdning til praktiske fordele og $x_{i,kom}$ er scoren på indekset for politisk kompetence. α repræsenterer tendensen til at vælge stemmekategori j , når alle indeks antager værdien 0. β -værdierne angiver effekten af hvert indeks på hver kategori af stemmeintention (jf. Agresti, 1990: 315-317).
13. Undersøgelsen gennemførtes for Berlingske Tidende 27.11-4.12.00 med 994 vælgere, hvor følgende spørgsmål blev stillet til de personer, der havde stemt nej til euroen: Kunne De forestille Dem, at De på et senere tidspunkt vil ændre mening og stemme ja til euroen, hvis der om nogle år kommer en ny folkeafstemning om dansk deltagelse i euroen? 8 pct. svarede: ja, helt sikkert, 19 pct. ja, temmelig sikkert, 21 pct. nej, temmelig sikkert ikke, 43 pct. nej, helt sikkert ikke, mens 9 pct. svarede ved ikke.

Litteratur

- Agresti, Alan (1990). *Categorical Data Analysis*, New York: John Wiley and Sons.
- Borre, Ole (1986). "The Danish Referendum on the EC Common Act", *Electoral Studies*, Vol. 5, pp. 189-193.
- Borre, Ole og Jørgen Goul Andersen (1997). *Voting and political Attitudes in Denmark - A Study of the 1994 Election*, Aarhus: Aarhus University Press.
- Goul Andersen, Jørgen (1998). *Danskerne og Europa: Analyse af EU-afstemningen den 28. maj 1998*. www.mm.dk: Ugebrevet Mandag Morgen.
- Goul Andersen, Jørgen (2000). *Euro-survey september 2000*. www.mm.dk: Ugebrevet Mandag Morgen.
- Petersen, Nikolaj (1978). "Attitudes towards European Integration and the Danish Common Market Referendum", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 1, No. 1, pp. 23-41.
- Petersen, Nikolaj (1998). *The Danish Referendum on the Treaty of Amsterdam*. Bonn: Zentrum für Europäische Integrationsforschung.
- Siune, Karen, Palle Svensson og Ole Tonsgaard (1992). *Det blev et nej*, Århus: Politica.
- Siune, Karen, Palle Svensson og Ole Tonsgaard (1994). *Fra et nej til et ja*, Århus: Politica.
- Thomsen, Søren Risbjerg (2000). *Issue voting and ecological inference*. www.ps.au.dk/srt: Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Worre, Torben (1988). "Denmark at the Crossroads: The Danish Referendum of 28 February 1986 on the EC Reform Package", *Journal of Common Market Studies*, Vol. XXVI, No. 4, pp. 361-388.

Bilagstabel. Ja-procent opdelt på generation, køn, uddannelse, stilling, parti og afstemning

År	Afstemning	Folketingsvalg	Uddannelse					Stilling					Parti					Total					
			Folke-skole	Er-hvæ-udd.	Stu-dent	Højere udd. 3 år	Højere udd. (til 3 år +)	Arbej-der	Funk-tionær	Selv-stændig	Lærling/ elev/ stud.	Pensio-nist/ efterløn	En-heds-listen	SF	Soc. dem.	Rad. V.	CD		Kr.F.	Kons. F.	Ven-sstre	Dansk F.	Fr.P.
18/5 1993	Gene-ration	1965 - 1974	44	58				35	59	55	56	(11)	(0)	6	35	63	42	(16)	82	87		36	51
		1965 - 1964	41	44				31	47	67	31	13	(0)	7	34	80	54	20	77	84		27	42
		1945 - 1954	48	46				35	50	70	31	22	(0)	7	37	48	61	39	85	89		29	47
		1935 - 1944	52	63				38	60	72	(56)	31	(0)	4	36	60	61	(38)	88	88		30	53
		1925 - 1934	49	69				39	59	80	(66)	44	(0)	1	32	(63)	(64)	(49)	86	92		35	51
	Køn	- 1924	56	63				(62)	(64)	75		57	(33)	6	38	66	80	(47)	84	88		26	57
		Mænd	53	62				37	60	76	61	55	(0)	6	41	65	64	38	86	90		34	55
		Kvinder	42	43				31	45	56	44	43	(4)	6	29	59	54	29	80	85		25	43
		Total	48	53				34	53	71	52	49	2	6	35	62	59	33	84	88		31	49
		1975 +	48	68	(0)			34	(43)	(0)	57	(43)	(0)	(20)	(35)	(100)	(69)	(0)	(77)	91		(31)	53
28/5 1998	Gene-ration	1965 - 1974	30	53	59	67	71	41	65	67	59	19	(4)	14	43	73	80	(32)	84	86		26	53
		1965 - 1964	36	54	42	48	63	43	55	72	30	31	(0)	15	45	66	65	(32)	80	86		29	50
		1945 - 1954	41	54	37	58	56	42	57	71	(25)	30	(0)	18	51	66	(75)	(43)	84	83		24	53
		1935 - 1944	52	63	(69)	68	78	51	70	78	(65)	39	(0)	12	48	66	86	(55)	91	88		20	62
		1925 - 1934	61	61	(75)	72	73	51	73	80	59	(0)	13	55	74	(92)	(53)	89	87		13	63	
	Køn	- 1924	65	70	(86)	77	80	62	(67)	87	(0)	68	(0)	13	55	73	(100)	85	85	92		27	69
		Mænd	52	60	62	70	71	46	69	79	61	62	0	19	55	72	87	58	86	88		27	61
		Kvinder	49	54	52	55	59	41	54	64	51	57	2	12	43	66	72	44	84	86		19	52
		Total	50	58	57	61	67	44	61	75	55	59	1	15	49	69	79	51	85	87		24	57
		1975 +	46	59	48	(53)	(46)	43	58	(46)	53	(46)	(0)	27	53	(58)	(69)	(34)	67	78	(10)	(0)	51
28/9 2000	Gene-ration	1965 - 1974	29	59	48	66	71	42	59	61	57	(43)	8	27	47	72	64	(36)	85	77	14	(39)	53
		1965 - 1964	33	45	49	51	65	41	53	66	38	31	5	16	54	61	71	(40)	65	82	14	(11)	49
		1945 - 1954	44	56	56	63	66	44	62	71	(34)	36	9	18	58	72	(85)	(40)	81	84	16	(30)	56
		1935 - 1944	50	(75)	63	62	75	57	67	83	(36)	54	(0)	13	59	80	(80)	(39)	76	86	5	(0)	62
		1925 - 1934	54	(63)	58	69	65	68	64	64	(100)	56	(46)	(0)	61	(64)	(72)	(68)	81	81	7	(12)	59
	Køn	- 1924	62	(68)	62	(74)	(76)	(46)	(100)		64	(0)	(0)	65	(83)	(72)	(51)	85	88	(17)	(46)	64	
		Mænd	52	62	58	69	75	47	70	73	60	63	6	21	61	74	76	46	81	84	15	(27)	61
		Kvinder	41	54	50	55	57	40	51	65	48	51	6	18	51	66	69	39	73	78	8	(13)	49
		Total	46	58	54	61	69	45	60	71	53	56	6	19	56	70	73	42	78	81	12	20	55
		1975 +	40	52	36	66	(38)	37	52	(65)	47	(37)	(11)	17	52	77	(72)	(13)	73	65	9	(0)	45
28/9 2000	Gene-ration	1965 - 1974	29	49	49	65	68	38	58	63	42	35	5	18	48	75	(63)	(36)	73	71	18	(13)	51
		1965 - 1964	29	50	46	41	59	36	53	56	26	35	5	17	53	71	(43)	27	70	66	16	(0)	46
		1945 - 1954	30	44	45	52	51	37	52	55	(33)	23	2	17	53	81	46	(43)	65	66	12	(0)	45
		1935 - 1944	36	54	49	61	57	47	58	67	(48)	42	(0)	18	55	67	(75)	(13)	68	74	10	(0)	49
		1925 - 1934	38	(44)	45	50	61	(36)	(55)	(54)	45	(0)	14	54	(81)	(100)	(12)	68	65	8	(16)	45	
	Køn	- 1924	40	(65)	44	(41)	58	(0)	(0)	(100)	(0)	44	(0)	(7)	53	(60)	(65)	(16)	60	69	5	(100)	44
		Mænd	39	56	50	59	63	41	63	60	49	46	4	21	56	77	63	31	74	70	14	11	52
		Kvinder	32	46	42	46	51	34	48	57	40	38	5	15	49	71	54	23	62	65	9	(0)	42
		Total	35	50	46	50	58	38	55	59	44	41	5	17	52	74	58	26	69	68	12	7	47
		1975 +	35	50	46	50	58	38	55	59	44	41	5	17	52	74	58	26	69	68	12	7	47

Tal i parentes er baseret på mindre end 30 observationer.

hvor $x_{i,ok}$ er respondent i 's score på økonomi indekset, $x_{i,pol}$ er scoren på politik/identitet indekset, $x_{i,pr}$ er scoren på indekset for holdning til praktiske fordele og $x_{i,kom}$ er scoren på indekset for politisk kompetence. α repræsenterer tendensen til at vælge stemmekategori j , når alle indeks antager værdien 0. β -værdierne angiver effekten af hvert indeks på hver kategori af stemmeintention (jf. Agresti, 1990: 315-317).

13. Undersøgelsen gennemførtes for Berlingske Tidende 27.11-4.12.00 med 994 vælgere, hvor følgende spørgsmål blev stillet til de personer, der havde stemt nej til euroen: Kunne De forestille Dem, at De på et senere tidspunkt vil ændre mening og stemme ja til euroen, hvis der om nogle år kommer en ny folkeafstemning om dansk deltagelse i euroen? 8 pct. svarede: ja, helt sikkert, 19 pct. ja, temmelig sikkert, 21 pct. nej, temmelig sikkert ikke, 43 pct. nej, helt sikkert ikke, mens 9 pct. svarede ved ikke.

Litteratur

- Agresti, Alan (1990). *Categorical Data Analysis*, New York: John Wiley and Sons.
- Borre, Ole (1986). "The Danish Referendum on the EC Common Act", *Electoral Studies*, Vol. 5, pp. 189-193.
- Borre, Ole og Jørgen Goul Andersen (1997). *Voting and political Attitudes in Denmark - A Study of the 1994 Election*, Aarhus: Aarhus University Press.
- Goul Andersen, Jørgen (1998). *Danskerne og Europa: Analyse af EU-afstemningen den 28. maj 1998*. www.mm.dk: Ugebrevet Mandag Morgen.
- Goul Andersen, Jørgen (2000). *Euro-survey september 2000*. www.mm.dk: Ugebrevet Mandag Morgen.
- Petersen, Nikolaj (1978). "Attitudes towards European Integration and the Danish Common Market Referendum", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 1, No. 1, pp. 23-41.
- Petersen, Nikolaj (1998). *The Danish Referendum on the Treaty of Amsterdam*. Bonn: Zentrum für Europäische Integrationsforschung.
- Siune, Karen, Palle Svensson og Ole Tonsgaard (1992). *Det blev et nej*, Århus: Politica.
- Siune, Karen, Palle Svensson og Ole Tonsgaard (1994). *Fra et nej til et ja*, Århus: Politica.
- Thomsen, Søren Risbjerg (2000). *Issue voting and ecological inference*. www.ps.au.dk/srt: Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Worre, Torben (1988). "Denmark at the Crossroads: The Danish Referendum of 28 February 1986 on the EC Reform Package", *Journal of Common Market Studies*, Vol. XXVI, No. 4, pp. 361-388.